

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kamili Barbary Farbiszewskiej-Arent
z tytułowanej: „Edukacja obywatelska wychowanków schronisk dla nieletnich
w kontekście działań resocjalizacyjnych. Studium teoretyczno-empiryczne.
Napisanej pod kierunkiem prof. KUL ks. dr hab. Andrzeja Łuczyńskiego**

Recenzja rozprawy doktorskiej

Niniejsza recenzja przedłożonej przez Panią mgr Kamilę Barbarę Farbiszewską-Arent dysertacji noszącej tytuł: **Edukacja obywatelska wychowanków schronisk dla nieletnich w kontekście działań resocjalizacyjnych. Studium teoretyczno-empiryczne**, będzie obejmowała elementy wskazane, przez stosowne przepisy, jako warunek sine qua non dla awansu naukowego. Ocenie poddam ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej, jaką jest pedagogika, oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, o czym mogą świadczyć takie elementy jak: tematyka przedłożonej rozprawy, jej struktura oraz umiejętności stosowania zasad pisarstwa naukowego.

Przedłożoną do recenzji pracę oceniam pozytywnie. Zarówno w warstwie koncepcyjnej, a także w kontekście jakości analizy pozyskanych danych, gdzie Autorka wykazała się znajomością nie tylko specyfiki procesów edukacyjnych i ich uwarunkowań. W podsumowaniu siódmego rozdziału Autorka zaproponowała wnioski mające charakter aplikacyjny i inspirujący między innymi, w kontekście projektowania i wsparcia działań resocjalizacyjnych.

Tytuł rozprawy doktorskiej oraz wstęp

Tytuł przedstawionej do oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Kamili Barbary Farbiszewskiej-Arent: **Edukacja obywatelska wychowanków schronisk dla nieletnich w kontekście działań resocjalizacyjnych. Studium teoretyczno-empiryczne**, jest odzwierciedleniem poruszanej w niej problematyki. W zaproponowanym tytule zawarty jest przedmiot podejmowanych badań, a także ich obszar. Każdy czytelnik dostrzec może, że

kwestia zasadnicza, którą podejmuje Autorka dotyczy edukacji obywatelskiej oraz edukacji patriotycznej, jako narzędzia gwarantującego wysoką skuteczność w procesie resocjalizacji.

Z toku rozumowania zastosowanego przez Autorkę wnoszę, iż przyjmuje ona stanowisko inkluzyjne obecne coraz częściej w literaturze naukowej, oraz w zakresie stosowania środków polityki penitencjarnej oraz profilaktyki społecznej. Tym samym Autorka podkreśla jak ważne jest oddziaływanie społeczne łączące funkcje wychowania i opieki. Skuteczność tych działań, jak można zauważyć w tekście przedłożonej do oceny dysertacji, prowadzi do ograniczeń niedostosowania społecznego oraz zapewnia efektywną reedukację.

Domyślam się również, że określenia celu pracy należy upatrywać w słowach zawartych we wstępie gdzie możemy przeczytać: „Praca niniejsza ma charakter teoretyczno-empiryczny. Obszerna część teoretyczna odnosi się do historii i teorii edukacji obywatelskiej i patriotycznej, dążąc do jak najpełniejszego wyjaśnienia znaczenia i roli tych dziedzin w życiu społeczeństwa, któremu służą. Odnosi się ona również do stanu badań”¹.

Struktura pracy

Na strukturę pracy składa się siedem rozdziałów w skład, których wchodzi podrozdziały. Wszystko opatrzone jest wstępem oraz zakończeniem, po którym następuje bibliografia, spis wykresów i tabel oraz aneks zawierający narzędzia badawcze zastosowane przez Panią mgr Kamilę Barbarę Farbiszewską-Arent.

Rozdział I. Edukacja obywatelska w świecie, jak twierdzi Autorka: „będzie omówieniem edukacji obywatelskiej na świecie, koncepcji jej prowadzenia, także w specyficznych warunkach społeczeństw wielokulturowych, oraz jej ogólnemu znaczeniu dla wychowania młodzieży”². Na ten fragment tekstu składa się sześć podrozdziałów.

Szkoda jednak, że Autorka na użytek swoich rozważań wykorzystowała definicję edukacji obywatelskiej przytaczając ją za Encyklopedią PWN w wersji internetowej, a nie skorzystała z bardzo bogatej w tej materii literatury naukowej, w dyscyplinie pedagogika, cytując np.

¹ K.B. Farbiszewska-Arendt, Edukacja obywatelska wychowanków schronisk dla nieletnich w kontekście działań resocjalizacyjnych. Studium teoretyczno-empiryczne, Lublin 2022, s.12. (maszynopis)

² Ibidem, s. 14.

za Leksykonem pedagogicznym, pod redakcją profesorów Bogusława Milerskiego oraz Bogusława Śliwerskiego.

Rozdział II. Zatytułowany: *Edukacja obywatelska w Polsce od średniowiecza po integrację europejską*, składa się z czterech podrozdziałów. Jak zaznacza Autorka celem tego rozdziału jest: „pokazanie przeszłości i terażniejszości polskiej edukacji obywatelskiej, które pozwolą w późniejszych rozdziałach na sformułowanie przewidywań odnośnie przyszłości”³. Uwagę niestety na niniejszych stronach zwraca dość niezgrabny język, wymagający korekty.

Rozdział III. Zatytułowany *Edukacja obywatelska we współczesnej Polsce*, wraz z czterema podrozdziałami Autorka poświęciła analizie procesu resocjalizacji nieletnich, a także opisała akty prawne występujące w Polsce i na świecie dotyczące opisywanych zjawisk.

Podsumowując tę część rozprawy doktorskiej, Pani mgr Kamila Barbara Farbiszewska-Arent stwierdziła: „Perspektywy polskiej edukacji obywatelskiej przedstawiają się, w mojej ocenie, nieszczególnie. Tendencje społeczne, w tym niska aktywność społeczna i polityczna młodzieży szkolnej i akademickiej, a także utwierdzona pozycja emigracji, jako sposobu na godne i obfitujące w dobra życie, nie wskazują, by dotychczas prowadzone działania miały pozytywny skutek w obszarze budowy rzeczywistego przywiązania do państwa oraz chęci samodzielnego działania na jego rzecz w warunkach demokratycznej wolności do aktywności”⁴.

Rozdział IV. Pani mgr Kamila Barbara Farbiszewska-Arent zatytułowała: *Podstawowe założenia resocjalizacji nieletnich*.

W skład tego rozdziału wchodzi trzy podrozdziały. W rozdziale omówione zostały podstawowe kwestie dotyczące procesu resocjalizacji nieletnich w kontekście skuteczności podejmowanych działań. Jak podkreśla Autorka: „Rozdział ten ma na celu wszechstronne przedstawienie problematyki resocjalizacji, z uwagi na temat pracy, w którym ważną rolę odgrywają instytucje wychowawcze i resocjalizacyjne”⁵.

³ Ibidem, s.71.

⁴ Ibidem, s. 183.

⁵ Ibidem, s.184.

Rozdział V. Wychowawczy i resocjalizacyjny charakter schronisk dla nieletnich, Pani mgr Kamila Barbara Farbiszewska-Arent poświęciła opisowi instytucji wychowawczej jaką jest schronisko dla nieletnich z perspektywy skuteczności podejmowanych tam działań. Autorka opisuje genezę i rozwój schronisk dla nieletnich w Polsce. Przedstawia także zasady prawne i organizacyjne funkcjonowania tychże schronisk. W rozdziale tym znajdziemy także opis programów profilaktycznych, oraz analizę społecznego-kulturowego usytuowania nieletnich.

Rozdział VI. Został zatytułowany *Metodologia badań własnych.* (Metodologia jest nauką o... dlatego tytuł powinien posiadać następującą formę - metodologiczne założenia badań własnych)

W rozdziale tym odnajdujemy teoretyczne podstawy przeprowadzonych badań. Autorka przedłożonej do oceny pracy, przytacza podstawowe definicje elementów składowych procesu badawczego, powołując się w tej materii na wybitne autorytety naukowe. Następnie, Pani mgr Kamila Barbara Farbiszewska-Arent formułuje główny problem badawczy. Jak możemy przeczytać: „Problemem głównym pracy jest pytanie, jak realizowana jest edukacja obywatelska w ramach procesu resocjalizacji wychowanków schronisk dla nieletnich”, oraz jak podkreśla Autorka: „Zawężonym wycinkiem rzeczywistości, która stanowi przedmiot tej pracy badawczej jest edukacja obywatelska wychowanków schronisk dla nieletnich w kontekście działań resocjalizacyjnych”⁶. Po czym, zostają wymienione problemy szczegółowe, których Autorka wymienia 6. Dopiero na stronie 315, pojawia się główna hipoteza badawcza, a mianowicie Autorka napisała: „Zakłada się że edukacja obywatelska w procesie resocjalizacji wychowanków schronisk dla nieletnich realizowana jest głównie w oparciu o działania zmierzające do uświadomienia im konieczności przestrzegania w życiu norm społecznych i budzenia ich wrażliwości na wartości oraz wdrażanie ich do aktywnego udziału w życiu społecznym i kulturowym”⁷.

⁶ Ibidem, s. 314.

⁷ Ibidem, s. 314.

Rozdział VII. Edukacja obywatelska w procesie resocjalizacji wychowanków schronisk dla nieletnich

W rozdziale tym Autorka przechodzi do prezentowania wyników przeprowadzonych badań, analizując postawy obywatelskie nieletnich, udział nieletnich w programach resocjalizacyjnych zawierających elementy edukacji obywatelskiej, stosunek badanych nieletnich do kultury narodowej oraz proces kształtowania się postaw prospołecznych. W rozdziale tym, odnajdujemy także analizę resocjalizacji nieletnich w kontekście funkcjonowania w ramach instytucji, jakimi są schroniska dla nieletnich. Autorka w rozdziale tym dokonuje weryfikacji hipotez badawczych oraz dokonuje implikacji tychże hipotez w stosunku do praktyki resocjalizacyjnej.

Metodologia rozprawy

Gdy spojrzymy na stronę metodologiczną, bez wątpienia, w osobie Doktorantki możemy dostrzec pasję badawczą, oraz zadowalającą sprawność w posługiwaniu się narzędziami badawczymi. Chociaż struktura pracy może sprawiać wrażenie rozproszonej i nieco chaotycznej, to jednak zaprezentowanie odrębnych bloków tematycznych, wydaje się łączyć w jedną, spójną całość. Jak napisała Pani mgr Kamila Barbara Farbiszewska-Arent: „Badania przygotowane na potrzeby niniejszej pracy to badania ilościowe z elementami badania jakościowego”⁸.

Wnioskując z przedłożonego do oceny tekstu, celem przeprowadzonych badań według Autorki, było wypracowanie szczegółowych, skontekstualizowanych twierdzeń odnoszących się do badanej instytucji, podejmowanych przez nią działań oraz konkretnych osób, tj. 62 wychowanków w tym 5 kobiet, 42 wychowawców w tym 6 kobiet.

Aktualność

Autorka przytacza i nawiązuje do współczesnych badań prowadzonych przez polskie oraz międzynarodowe organizacje. Dołączona do pracy Bibliografia zawiera 689 pozycji, w dużej mierze aktualnej, literatury, 52 źródła internetowe, a także 52 akty prawne. Znaczna

⁸ Ibidem, s. 316.

część z wykorzystanych przez Autorkę źródeł to różnorodne: wielopredmiotowe opracowania naukowe, materiały rządowe i publikacje organizacji międzynarodowych. Istotną część tej bibliografii stanowią teksty pedagogiki, psychologii oraz socjologii ogólnej. W ten sposób w miarę rzetelnie wypełniony zostaje wymóg wykazywania się przez Kandydatkę ogólną wiedzą teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej.

Spostrzeżenia

- Z przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej wyłania się interesujące podejście do kategorii pojęciowej „obywatelskość”. Podejście to wynika z potraktowania społeczeństwa jako produktu cywilizacyjnego. W tym wypadku, konsekwentne jest przyjęcie przez Autorkę perspektywy formalnoprawnej i definicji obywatela oraz obywatelskości, przekładającej się przez prawa i obowiązki wynikające z formalnej przynależności do pewnej wspólnoty.
- Wstęp oraz zakończenie przedłożonej do oceny dysertacji, został przez Autorkę sformułowany dość lakonicznie. Na próżno w tym miejscu szukać opisu problemów badawczych, celów, hipotezy, metody badań. Oprócz przedstawienia układu pracy, który składa się z siedmiu rozdziałów, na co wskazuje spis treści, a nie tak jak napisała Autorka z 6 (s.12).
- Podobnie zakończenie, na które składa się 21 zdań, również posiada połowiczny charakter. Autorka zapomniała, że ten stały element pracy naukowej powinien zawierać między innymi, wskazanie na napotkane trudności, potencjalne słabości, zwięzły opis uzyskanych wyników, opis celu przedstawionego we wstępie pracy, w tym potwierdzenia, bądź też nie, przedstawionych tam hipotez.
- Zgodnie z zapowiedzią, jaką dostrzec można we wstępie, Autorka będzie dokonywała analizy z perspektywy określonej w definicji: „edukacji obywatelskiej” za dr Dobrochną Hildebrandt-Wypych jako: „działania zmierzające do wpojenia jednostce cech idealnego obywatela, to znaczy – zainteresowania sprawami publicznymi na wszystkich szczeblach aparatu władzy, szacunku do prawa, obiektywizmu społecznego, tolerancji

czy umiejętności poświęcania dobra indywidualnego na rzecz wartości społecznych”⁹ Natomiast na początku pierwszego rozdziału Autorka powołuje się na definicję edukacji obywatelskiej, jaką odnalazła w Internetowej Encyklopedii PWN, nie uwzględniając przy tym naukowej literatury przedmiotu.

- Wiele kategorii pojęciowych pojawiających się w pracy ma charakter nieostry, między innymi „patriotyzm”, który Autorka rozumie jako: „emocjonalną podbudowę obywatelstwa”. Słabość tak rozumianych kategorii pojęciowych, przez ich niejednoznaczne/nieostre rozwiązania w warstwie merytorycznej, może skutkować błędem relatywizacji. Taką obawę można mieć w przypadku proponowanych przez Panią Kamilę Barbarę Farbiszewską-Arent, między innymi, co do kategorii pojęciowej „tolerancja”, „idealny obywatel” czy też „szacunek do prawa”.

Konkluzja

Uwzględniając walory poznawcze pracy, ważność omawianych treści, sposób analizy wskazanego w temacie zagadnienia, a jednocześnie mankamenty pracy, stwierdzam, iż recenzowana praca spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14.03.2003 roku, wnioskuje o dopuszczenie Pani magister **Kamili Barbary Farbiszewskiej-Arent** do dalszych etapów postępowania w procedurze o nadanie stopnia doktora.

⁹ Ibidem, s. 7.